

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת שמות תשע"ו דבעי - חיים בלישניה, דבעי - מיתה בלישניה

הקרבנות שנקרבים על המזבח החיצון), ולשום אדם אין רשות להיות שם בשעת ההקטרה, שנאמר: "וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֵהָל מוֹעֵד בְּבֵאוֹ לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ" (ויקרא טז, יז), לא רק ביום הכפורים, אלא בכל יום כשמקטירים את הקטורת; ויכפר על מעשה חשאי - זה לשון הרע, שמדברים אותו בחשאי. לכן הקטורת שמכפרת על לשון הרע נקראת "קטורת", כי "קטירא" בארמית הוא קשר, והקטורת מקשרת, כביכול, בחזרה את הקב"ה עם עם ישראל.

כפרה על לשון הרע - שישפיל עצמו

חז"ל אמרו עוד, "כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר, שנאמר: "אֲשֶׁר אָמַר, לְלִשְׁנֵנוּ נִגְבֵּיר, שִׁפְתֵינוּ אֲתָנוּ, מִי אֲדוֹן לָנוּ" (תהלים יב, ה) (ערכין טו, ב). אם הוא מראה שאין עליו אדון, שהוא כביכול בעלים על פיו לומר מה שהוא רוצה - אז הוא כופר בקב"ה.

חז"ל אמרו שתורה יכולה להיות לעזר. אם אדם יעסוק בתורה, הוא לא יבוא לדבר לשון הרע. אבל זה לא תמיד נכון. זה נכון רק אם אדם לומד תורה לשמה, ומתכוין להתקשר לקב"ה ולעשות רצונו. אבל יש גם תורה שלא מונעת לשון הרע. דואג האדומי היה גדול בתורה (סנה' קו, ב), ויחד עם זה היה מדבר לשון הרע, ודוד אמר עליו: אתה עוסק בתורה ויחד עם זה מדבר לשון הרע, זה לא יעזור.

חז"ל אמרו, שהעצה נגד לשון הרע היא, שאדם ישפיל את עצמו. בדרך כלל אדם מדבר לשון הרע כי הוא חושב לעצמו: אני יותר טוב מפלוני בדבר מסויים. ממילא, אם אדם ישפיל את עצמו, הוא לא יבוא לדבר לשון הרע. לכן הטהרה של מצורע היא באזוב ושני תולעת (עי' ויקרא יד, ד), שהם דברים שפלים, להראות שהוא צריך להשפיל את עצמו באזוב ושני תולעת כדי להיות טהור מהצרעת (רש"י שם).

גילוי סודות - לשון הרע

התורה מצוה: "כִּי תִצֵּא מִחֲנֶה עַל אֲבִיךָ, וְנִשְׁמַרְתָּ מִפְּלִי דְבַר רָע" (דברים כג, י). דרשו חז"ל, "מִפְּלִי דְבַר רָע" - מדיבור רע, שלא לדבר לשון הרע (ספרי סי' רנ"ד) [דְבַר מִלִּשְׁוֹן דְּיִבּוֹר]. וקשה לכאורה: וכי רק במלחמה אסור לדבר לשון הרע?! הרי גם בעת שלום אסור לדבר לשון הרע! מדוע א"כ תולה התורה את איסור לשון הרע ב"כִּי תִצֵּא מִחֲנֶה עַל אֲבִיךָ"? התשובה היא, שעבירת לשון הרע היא עבירה מיוחדת שמשפיעה על תוצאות המלחמה. הרי חז"ל אמרו, "דורו של אחאב עובדי עבודה זרה היו, והיו יוצאין למלחמה ונוצחין. ולמה כן? שלא היו ביניהם דילטורין [בעלי לשון הרע]. תדע לך [שלא היו ביניהם בעלי לשון הרע], כשבקשה איזבל להרוג כל נביאי ה', מה עשה עובדיה? הטמין אותן במערות (מלכ"א יח, יג), ולא היה אדם

"אִכָּן נִודַע הַדָּבָר"

"וַיְהִי בַיָּמִים הֵהֵם, וַיַּגְדֵּל מֹשֶׁה, וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם, וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרֵי מִכָּה אִישׁ עֲבָרֵי מֵאֲחָיו. וַיִּפֶן פֶּה וַכָּה, וַיֵּרָא פִי אֵין אִישׁ, וַיִּדַּע אֶת הַמִּצְרֵי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל. וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי, וַהֲנֵה שְׁנֵי אַנְשִׁים עֲבָרִים נֹצִים, וַיֵּאמֶר לְרִשְׁעֵ לְמָה תִּכָּה רַעְךָ. וַיֵּאמֶר: מִי שְׁמַךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְטָ עֲלֵינוּ? הַלְהִרְגֵנִי אַתָּה אִמֵּר פְּאֻשֶׁר הִרְגַּתְּ אֶת הַמִּצְרֵי? ! וַיֵּרָא מֹשֶׁה וַיֵּאמֶר, אִכָּן נִודַע הַדָּבָר" (שמות ב, יא-יד). מה פירוש "וַיֵּרָא מֹשֶׁה"? ממה הוא מפחד? - הפשט הפשוט הוא, שמושה נוכח לראות שנודע הדבר שהרג איש המצרי, והוא מפחד מתגובתו של פרעה. ואכן, הסוף היה, שפרעה שמע מכך, וביקש להרוג את משה (שם, טו).

אבל רש"י מביא עוד פירוש: "אִכָּן נִודַע הַדָּבָר - נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך. אבל רואה אני שהם ראויים לכך", מפני שהם מדברים לשון הרע. אם אותו יהודי שאתמול עשיתי לו טובה, הצלתי אותו מהמצרי, היום מדבר עלי לשון הרע - הרי שישאל ראויים להיות משועבדים. כך אומר משה רבינו. לכאורה יש בישראל הרבה אנשים טובים, יש שבת לוי שעוסקים בתורה, יש זקני ישראל שיושבים בישיבה, ישראל עצמם עוסקים בשבתות במגילות המסורות בידיהם (שמו"ר ה, יח), אך כל זה לדעת משה רבינו לא מספיק אם יש לשון הרע בישראל. זה מצדיק שיהיו משועבדים. לא שמושה רבינו רוצה שיהיו משועבדים. הוא מנסה להציל אותם מפרעה. אבל בכל זאת, הוא יכול להבין את העונש הכבד שה' גזר עליהם שיהיו משועבדים. אם יש בהם מדברי לשון הרע, גם אם יש בהם כל הדברים הטובים שאמרנו - הם ראויים לשעבוד.

"נִרְגָּן מִפְּרִיד אֶלּוֹף"

לשון הרע יוצרת פירוד. לכן נאמר על המצורע, "בְּדָד יֵשֵׁב, מִחוּץ לְמַחֲנֶה מוֹשְׁבוֹ" (ויקרא יג, מו) - שצריך לשבת מחוץ לשלוש מחנות. יש טמאים שמשתלחים רק ממחנה שכניה, יש שמשתלחים גם ממחנה לווי, אבל המצורע הוא היחיד שמשתלה מחוץ לכל שלוש המחנות. למה נשתנה המצורע מכל שאר הטמאים? - הואיל וגרם להפריד בין איש לאשתו ובין אדם לרעהו ע"י לשון הרע שסיפר, הוא נענש במדה כנגד מדה ומופרד מאחיו (רש"י שם).

וכשם שלשון הרע מפרידה בין איש לרעהו, כך היא מפרידה, כביכול, את הקב"ה מעם ישראל - "נִרְגָּן מִפְּרִיד אֶלּוֹף" (משלי טז, כח). לכן הקטורת היא זו שמכפרת על לשון הרע - "יבוא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי" (ערכין טז, א). יבוא דבר חשאי - זו הקטורת שמקריבים אותה במקום חשאי, באהל מועד או בקדש הקדשים (לעמ' שאר

שואלים עליהם. הרי סכנה גדולה להתחתן עם מישהו שפתאום בא ויורה. לא הייתי מציע לבחורה להתחתן עם איש כזה.

כל כך חמור הענין של לשון הרע וגילוי סודות וכדו', ולכן מדה כנגד מדה, אם אדם מדבר טוב על חברו, ועוזר שיקרבו אותו ויאהבו אותו וכדו', זה ודאי דבר גדול. גדול השלום, אמרו חז"ל (יבמות סה, ב). בודאי חשוב לדבר טוב על יהודים, לקרב יהודים, לעזור להם להתבסס, לעזור להם למצוא פרנסה, או להצליח בלימוד, או כל דבר אחר שעוזר להם, להצליח בשידוך כמובן, כל דבר שאדם מדבר טוב, זו מדה טובה המרובה ממדת פורענות (סוטה יא, א). מדה טובה יתירה על מדת פורענות פי חמש מאות (רש"י שמות כ, ו). ממילא, אם מידת הפורענות על לשון הרע כל כך גדולה, אז ודאי שהשכר גדול מאד אם מדברים דברים טובים על יהודי, אם מקרבים אותו, אם מוצאים לו את השידוך המתאים, או למצוא לו את החברותא המתאימה, או את השיעור המתאים, או את הישיבה המתאימה וכדו', כל דיבור טוב על יהודי - הקב"ה משלם עליו ביד רחבה. אם דברים רעים כ"כ פועלים, אז דברים טובים על אחת כמה וכמה שפועלים לטובה.

להבדיל אלף אלפי הבדלות, אפילו מלך גוי מתחשב במרדכי "אֲשֶׁר דָּבַר טוֹב עַל הַמֶּלֶךְ" (אסתר ז, ט). בגלל שדבר דברים טובים, נתן לו המון שכר, להרכיבו על סוס ברחוב העיר ולקרוא לפניו "כִּכְהָהֹן יֵעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הִמְלִיךְ תְּפִיץ בְּיַקְרֹוֹ". כל שכן מלך מלכי המלכים הקב"ה, ודאי שגם הוא יתנהג עמנו כך. מי שמדבר דברים טובים על יהודים, הקב"ה יכריז עליו "כִּכְהָהֹן יֵעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הִמְלִיךְ תְּפִיץ בְּיַקְרֹוֹ". יזכה להרבה ברכה מאת ה'.

אחד הכוחות החשובים ביותר שה' נתן לאדם, הוא כח הדיבור. "וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ תַּיִה" (בראשית ב, ז), אומר אונקלוס - "לְרוּחַ מְמַלְלָא", שיש לו כח הדיבור. את הכח הזה אפשר לנצל לרעה, ואפשר לנצל לטובה. גם בשביל ללמוד תורה, כמובן, אבל גם בשביל לדבר טובות על יהודים, לעשות טוב וחסד עם יהודים. הגמרא אומרת, "דבעי - חיים בלישניה; דבעי - מיתה בלישניה" (ערכין טו, ב). כלומר, מי שרוצה, יש בלשונו חיים; ומי שרוצה, יש בלשונו מָוֶת. הכל תלוי באדם. יכול להשתמש בלשון לעשות חיים וחסד בעולם, ואז יזכה ל"אֵף טוֹב וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנֵי כָּל יְמֵי תַיִם".

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

שאמר לאחאב: כך וכך עשה עובדיה. אבל דורו של שאול, כולן היו דילטורין. תדע לך, כשהיה שאול רודף אחר דוד, היו הכל אומרים עליו לשון הרע [דואג האדומי גילה לשאול על הסיוע שקיבל דוד בבית אחימלך (שמו"א כב, ט-י), והזיפים גילו לשאול על מקום מחבואו של דוד בחורשה (שם כג, יט)], לפיכך היו נופלים במלחמה [בגלבוה (שם לא, א)] (דב"ר ה, י). הפשט בפסוק הוא אפוא כך: כי תצא מחנה על אויביך - הזהר מעבירת לשון הרע, כדי שתוכל לנצח במלחמה. לשון הרע הרי מרחיק מעלינו את הקב"ה ח"ו, וא"כ צריך להזהר במיוחד בשעת מלחמה, שלא להרחיק מעלינו את הקב"ה.

ה'משך חכמה' אומר עוד פירוש יפה. ה'משך חכמה' מבאר, שיש לשון הרע מיוחד שנוגע לזמן מלחמה, "שלא לגלות מסתורין של המלחמה, ושלא לספר ארחם ורבעם לשום איש". כלומר: לא לגלות סודות צבאיים.

ולאו דווקא סודות צבאיים. גם סודות אחרים אסור לגלות. למשל, אם בעל עסק מספר באזני עובדיו שהוא משיג סחורה ממקום פלוני והוא מקוה שהמתחרים שלו לא ישיגו, ואחד מעובדיו הולך ומספר דבר זה לבעל העסק המתחרה - גם זה לשון הרע, כי גורם לו להפסיד את מקור פרנסתו (עי' רמב"ם הלכ' דעות פ"ז ה"ה). למרות שלא אמר שום דבר רע, זה גורם להפסיד את פרנסתו.

לומר על מישהו שהוא יהודי, זהו שבח, אבל אם אומרים את זה לגסטפו - זה לשון הרע הכי גדול שיכול לומר. לומר על אדם שהוא ת"ח גדול, זה בודאי שבח גדול מאד. אבל לומר את זה לק.ג.ב - זה לשון הרע הכי גרוע. כל דיבור, תלוי עד כמה הוא מביא נזק. אפילו אם הדיבור בעצמו הוא טוב, אבל אם הוא מביא נזק - זהו לשון הרע, וזה חמור מאד.

מתי צריך לדבר לשון הרע?

כמובן, לפעמים צריך לדבר לשון הרע. למשל, בנוגע לשידוכים. לפעמים יש דברים שצריך לספר, כדי שהצד השני לא יכשל בשידוך שאינו הגון. ובכל זאת צריך מאד להגביל את ההיתר זה. צריך עיון גדול, מתי מותר לספר ומתי לא.

יש לי בענין זה פסק קשה ממו"ר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל. מעשה בבחור אחד, שתקף אותו שגעון ר"ל, והלך וירה בראש הישיבה שלו. ראש הישיבה לא ניוזק כלל, ב"ה, כי הכדור היה עקר, ואולם הבחור היורה נלקח לאישפוז, כראוי לו. שאלתי את הרב זצ"ל: אם ביום מן הימים יציעו שידוך לבחור זה, האם צריך ללכת ולספר למשודכת או למשפחתה, שבחור זה היה מאושפז בבי"ח לחולי נפש? הרב אמר, שאם לא שואלים אותי על בחור זה במפורש, אינני צריך ללכת ולספר זאת. אני מודה שאינני מבין את הפסק הזה, וגם הרב עצמו התקשה להסביר אותו, אך על כל פנים, אם שואלים במפורש האם בחור זה בריא, ודאי צריך לספר דבר כזה. יש דברים שאסור להסתיר אותם, אם